

KNIHOVNY A ZÁKON O SBÍRKÁCH

Ila P. Šedo, Knihovna Západočeského muzea Plzeň

Pojem paměťové instituce, který se v posledních letech hojně používá, má mimo jiné naznačit, že knihovny, muzea a archivy mají mnoho společného. To je jistě nepochybné, leč rád bych se v předloženém článku zabýval jistou odlišností, která vymezuje knihovny a muzea a již jsou sbírky.

Definice

Termínem *muzeum* označuji muzejní instituci ve smyslu zákona č. 122/2000 Sb. o ochraně sbírek muzejní povahy, kde je v § 10, odst. 6 zákona definována jako organizace, která „získává, shromažďuje, trvale uchovává, eviduje a odborně zpracovává přírodniny a lidské výtvary, umožňuje jejich veřejné užívání a poskytuje služby výchovné a vzdělávací pro studijní a vědecké účely“. Budu tímto termínem označovat i galerie, neboť i v zákonu se o nich mluví jako o uměleckých muzeích.

Termín *sbírka* je definován zákonem jako „soubor sbírkových předmětů, shromážděných lidskou činností, který je ve své celistvosti významný pro prehistorii, historii, umění, literaturu, techniku, přírodní nebo společenské vědy a je zapsaný v CES (Centrální evidence sbírek)“. Ale existují i jednoduché a přitom srozumitelné definice, jako např. „soubor věcí patřících k sobě“¹. I když z uvedeného vyplývá, že by se takto daly označit i knižní sbírky (a v případě muzejních knihoven také jsou označeny jako sbírky), Česká terminologická databáze knihovnictví a informační vědy (TDKIV) termín vůbec nezná.²

Trochu historie

Muzea byla v podstatě založena s primárním úkolem sbírkotvorné činnosti. Šlo o systematické shromažďování sbírek tak, aby při muzejních prezentacích dokládaly bohatost přírodních věd i komplexnost historického vývoje. I když se zaměření jednotlivých ústavů trochu lišilo, zejména ve

---

¹ *Příručka muzejníková I : tvorba, evidence, inventarizace a bezpečnost sbírek v muzeích a galeriích.* [Red.] J. Žalman. 1. vyd. Praha : Asociace muzeí a galerií české republiky, 2002. 75 s. ISBN 80-86611-00-0.

² Přesněji – lze pod termínem *sbírka* nalézt dva odkazy; na *digitální fond* a *formulářovou sbírku*.

srovnání s evropskými muzei, v tomto základním úkolu se muzea shodovala.

Většina našich muzeí byla založena v druhé polovině 19. století a ve svých zakládacích listinách byla inspirována koncepcí Františka Palackého z r. 1841, kterou vypracoval pro Národní muzeum. V ní stanovil, mimo jiné, program pro muzejní knihovny, který v podstatě platí dodnes. Podle něj je muzejní knihovna členěna na sbírkovou konzervační část a část s odbornou literaturou.³ I když konzervační část neměla v počátcích muzeí oficiální statut sbírky, tak jak je dnes chápán, bylo na ni pohlíženo jako na muzejní sbírku. Užívání konzervačních fondů bylo podřízeno příslušné pozornosti a bylo upraveno zvláštními předpisy.

První zákon, který se muzei zabýval, byl č. 54/1959 Sb. o muzeích a galeriích. Zde byl sbírkám věnován celý § 7 *Sbírky muzeí a galerií*, kdy byly pospány stručně způsobu vzniku sbírek a nakládání s nimi. Teprve „*Směrnice pro správu, evidenci a ochranu sbírek v muzeích a galeriích*“, které vydalo MK ČR pod č.j. 12983/83-VI/3 s platností od 1.1. 1984 po předchozích směrnících z r. 1960⁴, podrobněji pojednávala vytváření, evidenci i správu sbírek.

Sbírky muzejních knihoven

Jak bylo výše zmíněno, konzervační sbírkový fond se vytvářel v muzejních knihovnách od jejich založení. Ve většině muzejních knihoven se postupně vyprofiloval do dvou částí. První představovala sbírku historické literatury (rukopisy, prvotisky, staré a vzácné tisky) a druhá byla zaměřena na regionální literaturu. Vedle toho existuje celá řada dalších, velmi zajímavých sbírek. Vznikaly v různých regionálních muzeích buď na základě odkazu některé regionální osobnosti, nebo sbírkou, reflektující jisté místní zvláštnosti (balneologie, hornictví, krajkářství apod.). Je nutné připomenout, že sbírka nemusí nutně obsahovat pouze tzv. historický fond. Kurátor může vytvořit sbírku i ze současného materiálu a přesto bude mít významnou vypovídací hodnotu (exlibris, bibliofilie, kalendáře, kuchařky aj.).

Obecně je zaměření sbírek dáno programových zaměřením mateřského ústavu, ale sbírkový program muzejní knihovny se s ním nemusí vždy krýt ve všech oblastech. Správu sbírky vykonává a je za ni odpovědný kurátor, v případě muzejních knihoven knihovník. Ten vytváří podrobný program akvizice, evidence i ochrany sbírky, zpracovává tezauraci (tj. doplňování

---

³ Zde bych rád připomenul, že od samého počátku byly muzejní knihovny zakládány „k veřejnému používání“, jak se píše v zakládacích listině Národního muzea.

⁴ Instrukce ministerstva školství a kultury ze dne 21. prosince 1960, čj. 50182/60-V/2 „*Směrnice pro správu sbírek v muzeích a galeriích*“.

informací o kontextu sbírkového předmětu, o souvislostech s ostatními předměty, záznamy příslušné dokumentace) a řídí správu sbírky. Nesmí zapomínat na historické souvislosti vzniku sbírky, měl by být důkladně seznámen s vypovídací schopností sbírky a na tomto základě by měl být také schopen sbírku náležitě využívat. Neboť sbírkotvorná činnost není samoúčelná, jejím smyslem je vždy především zprostředkovat veřejnosti informace, které sbírka obsahuje, tak, aby si mohla vytvořit svůj obraz o okolním světě. Je tedy na kurátorovi sbírky, který titul do sbírky zařadí a jakým způsobem tedy sbírku bude zhodnocovat.⁵

Evidence sbírky je v podstatě stejná jako v běžných knihovnách, i u nás existují přírůstkové seznamy, místní seznamy aj. Pokud muzejní praxe zmiňuje dvoustupňovou evidenci – chronologickou a systematickou, lze to přirovnat v oblasti knihoven k evidenci v přírůstkovém seznamu a katalogizaci. Muzejní knihovny mají také výjimku a nemusí vést 2. stupeň evidence na třídílných kartách (formát A5) jako ostatní odborná oddělení, ale plnohodnotnou náhradou za 2. stupeň evidence je uznán lístkový katalog.

Rozdílnost v evidenci sbírek spočívá v poslední části evidence, kterou vykonávají zatím pouze muzejní knihovny. A tou je zapsání evidenčního čísla do CESu, s tím, že samozřejmě byla na počátku platnosti zákona zapsána do CESu celá sbírka. Přidělení evidenčního (v případě knihoven přírůstkového) čísla a jeho zapsání do CESu jsou z hlediska zákona dva právní akty, jež teprve v souhrnu tvoří statut sbírkového předmětu. Sbírka, jakož i sbírkové předměty, požívají ochrany i všechna práva, která jim zákon poskytuje.

Zákon č. 122/2000 Sb.

V roce 2000 přijal Parlament ČR zákon o ochraně sbírek muzejní povahy a o změně některých dalších zákonů s účinností od 18. srpna 2000. Ten zachoval podstatné části předcházejících předpisů nezměněné, výraznější novinky jsou v oblasti evidence.

Zde se sice v úvodním paragrafu ještě mluví o muzeích a galeriích, ale výslovně uvádí, že zde „stanoví ..., práva a povinnosti vlastníků sbírek muzejní povahy a sankce za porušení stanovených povinností“. V § 3 *Centrální evidence sbírek* (dále CES), se v odstavci 2 uvádí : „Do centrální evidence zapíše ministerstvo sbírky, jejichž vlastníkem je Česká republika nebo územní samosprávný celek“. I když je v zákoně hovořeno o sbírkách „muzejní povahy“, muzeum jako instituce je zcela vynecháno a povinnosti jsou převedeny na vlastníky sbírek. Tím je ovšem otevřen prostor pro to,

---

⁵ Způsoby akvizice, úplatné i bezúplatné, jsou obdobné jako v běžných knihovnách a proto není nutné je podrobněji rozebírat.

aby mohly (a měly) být evidovány i sbírky ostatních institucí (vysoké školy, knihovny, vědecké ústavy aj.).

Pokud se hovoří o sbírce ve smyslu zákona, je tím myšlena sbírka celé instituce, přesněji soubor všech sbírek.⁶ Ty jsou pak označeny termínem **podsbírka**, který sice v zákoně není zmiňován, leč velmi rychle se ujal a je užíván. I když je možné, aby muzeum registrovalo více sbírek, nejčastější je případ, kdy muzeum eviduje jednu sbírku s několika podsbírkami (např. podsбірka paleontologická, numizmatická, etnografická, mapy a plány, novější dějiny, písemnosti a tisky, militária, knihy aj.). Je tím umožněno, aby si mohl správce uspořádat sbírku dle svých potřeb.

Zákon byl novelizován v r. 2004 vyhlášením zákona č. 483/2004 Sb. Změny spočívaly především v doplnění § 2 *Vymezení základních pojmů* o šest nových odstavců, které podstatně rozšiřovaly terminologii zákona. Další větší změna spočívala v doplnění nového § 10a *Standardy*, který stanovil standardy územní, časové, ekonomické a fyzické dostupnosti a okolnosti poskytování standardizovaných služeb. Podstata zákona, správa a evidence sbírek, zůstala nezměněna.

Důležitou pomůckou pro kurátory sbírek se stala *Příručka muzejníková*, kterou sestavil dr. Jiří Žalman se spolupracovníky (viz poznámka č. 1), jež podrobně vysvětluje sbírkotvornou činnost, evidenci a inventarizaci sbírek, jakož i jejich ochranu.

Počátkem loňského roku byl Ministerstvem kultury vydán *Metodický pokyn k provádění zákona č. 122/2000 Sb., ve znění zákona č. 483/2004 Sb.*, který specifikuje a vykládá všechny dosud provedené zákonné úpravy, týkající se sbírek.

CES

Jelikož se jeví shody mezi správou knižního fondu a muzejní sbírky v převaze, je nutno poukázat na to, co je podstatným způsobem odlišuje. Tím je *Centrální evidence sbírek*. Protože má sbírka z hlediska zákona právní statut pouze tehdy, pokud je registrována, nelze v jiném případě hovořit o sbírce v tomto smyslu slova. Lze tady spatřovat jistou analogii k registru knihoven. I v případě knihovnického zákona je knihovna knihovnou až tehdy, když je zaregistrována na Ministerstvu kultury a má přiděleno registrační číslo. Rovněž CES poskytuje jistou identifikaci sbírky a sbírkového předmětu. Ministerstvo kultury připravilo na svých webovských stránkách (<http://www.mkcr.cz/>) informace pro uživatele CESu a spolu s Moravským zemským muzeem i malý program pro řízení evidence *CESik*

---

⁶ Je zde malá komplikace v evidenci archeologických sbírek, neboť u nich je jiný vlastník než zřizovatel. Ale to pro naše potřeby není podstatné.

1.2.1. – *Informace pro vlastníky a správce sbírek muzejní povahy* (<http://www.mkcr.cz/scripts/detail.php?id=437>). Vlastní CES je veřejně přístupná databáze sbírek, které jsou spravovány dle zákona č. 122/2000 Sb. Databázi spravuje a zpřístupňuje Ministerstvo kultury na svých webovských stránkách (<http://www.mkcr.cz/ces/>). Domovská stránka nabízí dvě databáze – *Sbírký* (319 záznamů) a *Podsbírký* (2 365 záznamů). Databáze lze prohlížet podle názvu nebo zvolit podrobné vyhledávání. V databázi *Sbírký* umožňuje režim prohlížení zobrazit soupis záznamů ve čtyřech sloupcích. Kliknutím na označení sloupce lze měnit pořadí záznamů. Název sbírky je spojen linkem se záznamem, kde vedle údaje o datu zařazení do databáze, vlastníka a správce sbírky je seznam podsbírek, jejichž názvy jsou linkem spojeny s faktografickými záznamy. Podrobné vyhledávání umožňuje volit podle názvu, vlastníka, správce a umístění sbírky. Vyhledané záznamy se zobrazují ve stejném režimu jako při volbě prohlížení. V databázi *Podsbírký* nabízí podrobné vyhledávání volbu z oboru (v roletovém okně je číselník MKČR), popisu, území, období a předmětu. Výsledek se zobrazuje ve dvou sloupcích, řazení je možno volit kliknutím na název sloupce. Link pod názvem podsbírky zobrazí opět faktografický záznam o podsbírce a je propojen se záznamem sbírky, jejíž je částí.

Na kvalitě ubírá seznamu sbírek skutečnost nesjednocené terminologie. Jelikož názvy i popis sbírek psali sami správci podle místních zvyklostí, stává se, že stejný předmět musíme hledat pod několika názvy (např. knihy lze nalézt ve sbírkách s názvy *autorská kniha*, *bibliofilie*, *archiv*, *dějiny hudby*, *etnografická*, *exlibris*, *fond Jakub Svoboda*, *historická*, *jiné*, *kalendáře*, *kultura* a mnoha dalšími). Není také snadné se dostat z domácí stránky Ministerstva kultury ČR na uvedenou evidenci. Na domovské stránce není na CES přímý link, lze ji dohledat pod kapitolou *Kulturní dědictví*, dále *Muzea, galerie a ochrana movitého kulturního dědictví*. Jiná cesta je přes kapitolu *Rejstříky a evidence*.

Vlastní systém CES podrobil rozboru po technické stránce Petr Žabička a přednesl v referátu na 4. seminář *Archivy, knihovny, muzea v digitálním světě 2003* (<http://skip.nkp.cz/akcArch.htm> - zde jsou i odkazy na předchozí semináře).⁷

I když je technických problémů dost, dlouho by se dalo diskutovat o používaném označení sbírek, je projekt CESu ve své podstatě potřebný a nutný. V souvislosti našeho vstupu do EU bylo nutné reagovat na právo volné-

---

⁷ ŽABIČKA, Petr. CES a sbírky knihoven : problémy a možnosti jejich řešení [online]. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2003. [cit. 2004-01-24]. Dostupné z WWW: <<http://skip.nkp.cz/akcArch.htm>>.

ho pohybu zboží.⁸ Výjimku lze uplatnit pouze v tom případě, že je podložena zvláštním zákonem. A to je právě případ zákona 122/2000 Sb. Podle práva však musí být nepochybně na jaké věci se zákon vztahuje. Tím, že jsou sbírky evidovány v CESu, naplňují tuto podmínku a jsou takto zákonem chráněny. Zde je na místě naléhavého upozornění – žádný jiný právní zákon neposkytne Vaším sbírkám takovou právní ochranu. Evidence sbírky v CESu je úředním dokumentem, který poskytuje sbírce potřebnou právní ochranu – nelze ji zastavit ani zatížit jinými věcnými břemeny, lze ji vyvážet do zahraničí a lze na ni požadovat příspěvky ze státního rozpočtu.

Shrnutí

Tolik tedy suchá řeč zákona. Praxe není tak jednoduchá, jsou prozatím potíže s elektronickou evidencí, jak to vypadá s žádostmi o příspěvky jistě znáte ze svých zkušeností, povinnosti správců sbírek zabírají v zákoně daleko více místa, než jejich práva. Přesto všechno se domnívám, že celý projekt není nutné zavrhout jen proto, že stále hovoří o *sbírkách muzejní povahy* (dost nešťastný termín). Je prozatím pouze jedna knihovna, která se odhodlala přihlásit své sbírky do evidence CESu a tou je právě pracoviště ing. P. Žabičky – Moravská zemská knihovna. Snad by stálo za úvahu, po zvážení všech výhod i nevýhod, zkusit uplatnit uvedený zákon i v dalších institucích. Každý zákon lze změnit, navrhnout novelizaci, iniciovat jeho zrušení atd., ale pokud platí, měli bychom se jím řídit.

---

⁸ Naše knihy jsou dle zákona zbožím, ať se nám to líbí nebo nelíbí.